

KURAN NAZARINDA İNSAN-EMANET İLİŞKİSİ (AHZÂB SURESİ 72.-73. AYETLERİ BAĞLAMINDA BİR TAHLİL)

Hüseyin ÇELİK*

ÖZET

Bu makalede Ahzâb suresi 72. Ve 73. Ayetlerinde ifade edilen, insanın nitelikleri ve onun sorumlu olması olayı ele alınmaktadır. Allah her varlığı farklı fitrat (özellik ve istidat) ile yaratmış ve onlardan fitratlarının gereğini yerine getirmelerini istemiştir. Ahzâb suresi 72. Ve 73. Ayetlerinde diğer varlıklara sunulup da onların yüklenmekten kaçındıkları ama insanın yüklendiği emanet "akıl"dır. Kur'an'ın anlatımına göre, kendisine verilen akıllı, ilahi emirler doğrultusunda kullanan insan, emanetin gereğini yerine getirirken, kendi istek ve arzuları doğrultusunda kullanmayan insan ise kendisine verilen emanete ihanet ederek zalim olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Emanet, İnsan, Akıl, Sema, Zalim, Halife

THE RELATIONSHIP OF HUMAN AND RESPONSIBILITY IN THE VIEW OF QORAN (AN ANALYSIS IN SCOPE OF THE 72ND AND 73RD VERSES OF AHZAB SURAH)

ABSTRACT

In this article human charactersitics and his responsibility, mentioned in 72nd and 73rd verses, is going to be handled. God has created every single creature with a different disposition (feature and capability) and asked for

* Yrd. Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümü Öğretim Üyesi, hcelikenes@hotmail.com

them to implement what it requires. In the 72nd and 73rd verses of the Allies Sura it is said that the thing that has been offered to the other creatures but not accepted by them and accepted by only humanbeing is "intelligence". According to Qoran, while human using his intelligence with respect to divine orders does the neccessities of his responsibily, on the other hand the one using his intelligence as regard to his own desires and wishes becomes cruel as he betray the trust that was given to him.

Key Words: Trust, human, intelligence, sky, cruel, khalifah,

GİRİŞ

"Emanet" kavramı, Kur'an'da toplam altı yerde geçmekte olup, bunlardan; "Birbirinize bir emanet bırakırsanız, emanet bırakılan kimse emaneti sahibine versin"¹, "Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi emreder"², "Ey İman edenler! Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin. (Sonra) bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz"³, "Yine onlar (o müminler) ki, emanetlerine riayet ederler"⁴ayetlerindeki emanetler, hem maddi hem de manevi boyutta değerlendirilebilir. Ahzâb suresi 72. Ayetteki emanet kavramı ise, diğerlerinden daha farklı anlamlara gelebilmektedir. İnsanın yaratılış ve yaratılış süreci sonrası ile ilgili olması hasebiyle bu ayeti müstakil olarak incelemeyi uygun gördük. Ayetin metni ve manası şöyledir:

أَنَا عَرْضْنَا الْإِمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا
الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا. لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

"Doğrusu biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik. (Onlar) bunu yüklenmekten kaçındılar ve on(un getireceği sorumluluk)tan korktular da, onu insan yükledi. Şüphesiz o (insan) çok zalim, çok cahildir. (Allah bu emaneti insana vermek suretiyle), münafık erkeklerle, münafık kadınlara, Allah'a ortak koşan erkeklere Allah'a ortak koşan kadınlara azap edecek, mümin erkeklerle

¹ Bakara (2): 283.

² Nisâ (4):58.

³ Enfâl (8): 27.

⁴ Mû'minûn (23):8; Meâric (70):32.

mümin kadınların tevbealarını de kabul edecektir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”⁵

Önceki ayetlerde Allah, müminlerden peygamberlerine karşı saygılı olmalarını, ona itaat etmelerini ve Musa (as)’ı kavminin incittiği gibi onu da incitmemelerini istemektedir. Peygamberlere itaatsizlikler örnek olarak verildikten sonra, inanlardan doğru sözlü olmaları ve Allah’a karşı saygılı olmaları emredilmekte ve akabinde de insanlara yüklenilen bu emanetten bahsedilmektedir. Adeta önceki ümmetlerin peygamberlerine karşı gelerek, yalan söyleyerek yüklenmiş oldukları emanete ihanet ettikleri gibi sizlerde öyle yapmayın. Allah’a ve peygamberine itaat edip yüklenmiş olduğunuz emanetin gereklerini yerine getirerek zalimlerden ve cahillerden olmayın mesajı verilmektedir.

Ayetin anlamının ve özellikle de emanetin ne olduğunun anlaşılması, şu soruların cevaplarının aranması ve bulunması ile mümkündür:

1. Göklere, yere ve dağlara arzın anlamı
2. Emanetin tanımı
3. Yüz çevirmekten maksat
4. İnsanın yüklenmesi
5. İnsandan maksat nedir
6. Emaneti yüklendikten sonra insanın hali
7. Müşriklere ve münafıklara zulmetmek ve müminlerin tövbesini kabul etmek

Diğer varlıkların yüklenmekten kaçındığı ama insanın yüklendiği “emanet”in ne olduğu ve bu yüklenmeden sonra onu diğer varlıklar içerisinde ayrıcalıklı konuma getiren şeyin ne olduğunu daha iyi anlayabilmek için yukarıda zikredilen konuları ayrı başlıklar altında incelemeyi uygun gördük.

I. GÖKLERE, YERE VE DAĞLARA ARZIN ANLAMINI

Göklere, yere ve dağlara yapılan arzdan maksadın ne olduğunu açıklamadan önce “arz” kelimesinin ne anlama geldiğine bir göz atalım. عرض bir şeyi açığa çıkarmak, görünmek, geniş, genişlik⁶, bir şeye bakmak⁷,

⁵ Ahzâb(33): 72-73

⁶ İbn-i Manzur, Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem, Lisanü'l-Arab, İran, 1405, V,168; el-İsfahânî, Ebu'l-Kasım Huseyn b. Muhammed, el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'an, Kahire,

على harfi ceri ile teftiş etmek⁸, bir şeyin haline, durumuna bakmak⁹, bir şeyi diğer bir kimsenin seçmesi veya kabul etmesi için sunmaktır.¹⁰

Ayette عرض fiili على harfi ceri ile kullanıldığından "arz etmek" manası taşır.¹¹

Semalara, yerlere ve dağlara arz etmekten maksadın ne olduğu konusundaki görüşleri ise şu şekilde sıralayabiliriz:

1.Allah bu varlıklarla konuşacağı zaman onlara akıl, anlama ve konuşmalarına karşılık verebilecek konuşma kabiliyeti verdi ve onlara emaneti teklif etti, ama onlar bundan yüz çevirdiler.¹²

1961, s.330; Komisyon, el-Müncid fi'l-Lügati ve'l-E'lâm, Daru'l-Meşrik, Beyrut, 1973, s. 497

⁷ İbn-i Manzur, a.g.e., V,167

⁸ Mutçalı, Serdar, el-Mu'cemu'l-Arabiyyü'l-Hadîs, Dağarcık, İstanbul, 1995, s. 560

⁹ Komisyon, Ehter'ü-Kebîr, Matbat-ü Âmire, İstanbul, 1310, II, 42

¹⁰ İbn-i Aşûr, Muhammed Tahir, Tefsîrû't-Tahrîr ve't-Tenvîr, ed-Daru't-Tûnisîyyetü, Tunus, 1984, XXII, 125

¹¹ el-Merâğî, Ahmed Mustafa, Tefsîrû'l-Merâğî, Dar-u İhyâ'u't-Turâs, , Beyrut, Tarihsiz, XXII, 45.

12 el-Kelbî, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ahmed b. Cüzeyy, et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl, Daru'l-Kütübî'l-İlmüyye, Beyrut, 1995, II, 198; en-Nahhâs, Ebu Cafer, Meâni'l-Kurânî'l-Kerîm, Câmiat'ü Ümmî'l-Kurâ, Mekke, 1988, V, 385; el-Beğâvî, Muhammedu'l-Huseyn b. Mesûd el-Ferrâ, Tefsîrû'l- Beğâvî (Meâlimu't-Tenzîl), Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1987, III, 546; er-Razi, Muhammed, Tefsîrû'l-Fahri'r-Râzî, Daru'l-Fıkr, Beyrut, 2005, XXV, 207; el-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemalüddîn Abdurrahman bin Ali bin Muhammed, Zâdü'l-Mesîr fi İlmî't-Tefsîr, el-Kütübü'l-İslâmî, Beyrut, 1984, VI, 428; el-Hâzin, Alaâddin Ali b. Muhammed b.İbrahim el-Bağdadî, Tefsîrû'l-Hâzin (Lübâbü't-Te'vîl fi Meâni't-Tenzîl), Midyat, Tarihsiz, III, 480; el-Halebî, Ahmed b. Yusuf, ed-Dürü'l-Mensûn fi Ulûmi'l-Kitâbî'l-Meknûn, Daru'l-Kalem, Dimeşk, Tarihsiz, IX, 145; es-Seâlebî, Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf Ebî Zîr, Tefsîrû's-Seâlebî (Bil Cevâhiri'l-Hisân fi Tefsîri'l-Kur'an), Dâr-u İhyâ'i't-Turâsî'l-Arabiyyi, Beyrut, 1997, IV, 361; eş-Şirbînî, a.g.e., MuhammedAhmed el-Hatîb, Tefsîrû'l-Hatîbî's-Şirbînî, Daru'l-Kutubi'l-İlmüyye, Beyrut, 2004, III, 343; Bursevî, İsmail Hakkı b.Mustafa, Ruhu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kurân, Daru'l-Kutubi'l-İlmüyye, Beyrut, 2009, VII, 250; Alusî, Şihabuddin es-Seyyid Mahmûd, Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'an'ı-l-Azîm ve's-Sebî'l-Mesânî, Daru'l-Fıkr, Beyrut, 1993, XII, 140; eş-Şengîti, Muhammedü'l-Ernîn b. Muhammedü'l-Muhtârü'l-Ceknî, Edvâu'l-Beyân fi İdâhi'l-Kur'an bi'l-Kur'an, Dar-u Alemi'l-Fevâid, Cidde, Tarihsiz, VI, 666; es-Sâbûnî, Muhammed Ali, Safvetü't-Tefâsîr, Dersaâdet, İstanbul, Tarihsiz, II, 540

2. Buradaki arz ve o varlıkların yüz çevirmesi, hakiki anlamdadır ama onların hakikatini bizler idrak edemeyiz.¹³ Bunun örnekleri de Kur'an'da çoktur.

İkinci mana ile ilgili olarak Kuran, bazı taşların Allah korkusundan yuvarlanarak düştüğünü¹⁴, her şeyin Allah'ı tesbih ettiğini ama insanların onların tesbihlerini anlayamadığını¹⁵, Davut (as) ile beraber bazı dağların tesbih ettiğini bildirir.¹⁶

3. Allah'ın göklere, yere ve dağlara arz etmesinden maksat, bizzat o varlıklara arz etmesi olmayıp oralarda bulunan meleklerle arz etmesidir. "(İstersen) içinde bulunduğun şehre sor"¹⁷ ayetinde olduğu gibi.¹⁸

4. Burada bir çeşit mecaz vardır. Göğe, yere ve dağlara arz etmekten maksat emanetin durumunun büyüklüğünü açıklamak içindir. Adeta şöyle söylenmiştir: Eğer biz onu göklere, yere ve dağlara yükleysek ağırlığından dolayı onu yüklenemezler ve bundan kaçınırlardı.¹⁹ İnsanların gözlerinde en büyük varlık olan şeylerin bu emaneti yüklenmekten kaçınmış olduklarının zikredilmesi emanet edilen şeyin büyüklüğünü ortaya koymaktadır. "Eğer biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün."²⁰ Bu ayette de söz konusu durum vardır.²¹

¹³ İbn-i Atıyye, Ebu Muhammed Abdül-Hak b. Galip b. Atıyye el-Endülüsî, el- Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz, Daru'l-Kütubi'l-İlmıyye, Beyrut, 2001, IV, 402; Ebu Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endülüsî, Tefsîri'l-Bahri'l-Muhît, Daru'l-Kutubi'l-İlmıyye, Beyrut, 1993, VII, 243; Bursevî, a.g.e., VII, 250; eş-Şengîfî, a.g.e., VI, 666

¹⁴ Bakara (2): 74

¹⁵ İsrâ(17): 44

¹⁶ Enbiya (21): 79

¹⁷ Yûsuf(12): 82

¹⁸ en-Nahhâs, a.g.e., V, 383; el-Beğâvî, a.g.e., III, 546; İbn-i Atıyye, a.g.e., IV, 402; el-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, VI, 429; er-Razi, a.g.e., XXV, 20; el-Hâzin, a.g.e., III, 480; es-Seâlebî, a.g.e., IV, 361, eş-Şirbînî, a.g.e., III, 343; Konevî, İsmâüddîn b. İsmâil b. Muhammed, Hâşiyetü'l- Konevî alâ Tefsîri li İmamı'l-Beydâvî, Daru'l-Kutubi'l-İlmıyye, Beyrut, 2001, XV, 432; Alusî, a.g.e., XII, 140

¹⁹ el-Kelbî, a.g.e., II, 198; en-Nahhâs, a.g.e., V, 385; Ebu Hayyân, a.g.e., VII, 244; es-Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsîr, II, 540

²⁰ Haşr(59): 21

²¹ Kurtûbî, Ebu Abdullah Muhammed b.Ahmed, el-Camr' li-Ahkâmı'l-Kur'an, Daru'l-Fıkr, XIV, Beyrut, 1987, 255; İbn-i Aşûr, a.g.e., XXII, 125-126

5. İnsana sunulan hitab icbarî olurken, diğer varlıklara sunulan hitap ihtiyaridir.²² Çünkü bu hitaptan sonra onlar, "emanet" in ne olduğunu sordular, Allah da : "Yaptığınızda mükâfat, terk ettiğinizde de azap göreceğiniz şeydir" buyurunca,²³ onlar: "Ya Rabbi! Biz sevap veya azap istemiyoruz, bizler senin emrine müsaahharız" diyerek bundan kaçındılar. Eğer arz ilzami olmuş olsa idi seçme hakları kalmazdı.²⁴

6.Göklerden maksat nefisler, yerden maksat kişiler, dağlardan maksat ise aileleridir.²⁵

7.Semâ, istidatları ve kabiliyetleri yüce, arz süflî, dağ ise ikisi arasında olanlardır.²⁶

Ayette geçen sema, yer ve dağ kavramlarından kastedilen manayı nefis, kişi, aile veya kabiliyet gibi değişik manalara hamletmek lafızları hiç olmayacak manalara hamletmektir.

Buradaki "arz" kelimesini "على" harfi ceri ile kullanılmış ve anlamı ise "bir şeyin haline, durumuna bakmak, arz etmek" anlamına gelmektedir. "Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik" derken de, yani bu varlıklar içerisinden fıtratı bu iş için en uygun olanını seçtik ve ona arz ettik demektir.

İnsan dışındaki diğer varlıklara sunulan arzı mecazi anlamda anlayabilirken, insana sunulan arzın ise hakiki manada olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü böyle bir şeyi yüklenmeden sonra insan Allah'ın emirlerine muhatap olmakta ve birtakım şeylerle mükellef kılınmaktadır. Eğer insana yapılan teklif icbarî olsa veya o istemediği halde zorla ona yüklenseydi bu durumda insanın sorumlu tutulmasının bir anlamı olmazdı. Allah diğer varlıklar içerisinden insana daha farklı bir fıtrat verdi. İnsan-

²² el-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, VI, 429; Kurtûbî, a.g.e., XIV, 255; el-Halebî, a.g.e., IX, 145

²³ Ebu Zemenîn , Ebu Abdullah Muammed b. Abdulah, Tefsîrû'l-Kur'anı'l-Azîm, el-Faruku'l-Hadîs, Kahire, 2002, III, 415; es-Sâvî, Şeyh Ahmed, Haşiyetü's-Sâvî alâ Tefsîri'l-Celâleyn, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1998, V, 83; Alusî, a.g.e., XII, 142

²⁴ el-Beğâvî, a.g.e., III, 546; eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, Fethü'l-Kadir el-Câmiu beyne Fenniyyî'r-Rivayeti ve'd-Dirayeti minİlmı't-Tefâsîr, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2007, 1186; Alusî, a.g.e., XII, 140

²⁵ Bursevî, a.g.e., VII, 250

²⁶ el-Geylânî, Muhyiddün Abdulkadir, Tefsîrû'l-Geylânî, Daru'l-Kutûbi'l-İlmuyye, Beyrut, 2009, IV, 107

nın fitratı emaneti yüklenebilecek özellikte yaratılmış ve bunu yüklenmesi içinde kendisine bu arz işlemi yapılmıştır.

II. EMANETİN TANIMI

Emanet, *امن* fiilinden mastar olup nefsin itminan bulması, korkunun gitmesi,²⁷ eminlik, hıyanetin zıddı ve doğrulamak²⁸ gibi anlamlara gelir.

Bu ayette, emanetin anlamı konusunda otuza yakın rivayet vardır. Onları maddi ve manevi olmak üzere iki başlık altında toplayabiliriz:

A. Emanetin Maddi Boyutu

Emanetin maddi boyutunu şu maddelere ayırabiliriz:

1. İnsanların birbirlerine emanet olarak bıraktıkları şeylerdir. İnsanların birbirlerine korumaları için bırakmış oldukları şeyler olup onların muhafaza edilip, ihanet edinilmemesidir.²⁹

2. İnsanın kendi bedeni ve azalarıdır. İnsanın bedeni, gözü, kulağı, eli, ayağı, nefsi ve kalbi hepsi insana emanet olup, yaşamı boyunca bunları Allah'ın istediği doğrultuda kullanılmalıdır.³⁰

3. Kadındır. Ubey b. Ka'b; buradaki emanetin, namusunu koruması karşılığında kocasına bırakılan kadın olduğunu söylemiştir.³¹

²⁷ Isfahânî, a.g.e., 25

²⁸ İbn-i Manzûr, a.g.e., XIII, 22-23

²⁹ el-Kelbî, a.g.e., II, 198; et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Tefsîrû't-Taberî (Câmu'l-Beyân fi Te'vîli'l-Kurân)*, Daru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, X, 341; es-Sülemî, Ebu Abdurrahman b.el-Huseyn b. Musa el-Ezdî, *Tefsîrû's-Sülemî*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, II, 150; el-Beğâvî, a.g.e., III, 546; İbn-i Atıyye, a.g.e., IV, 402; el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, VI, 428; Kurtûbî, a.g.e., XIV, 254; el-Hâzin, a.g.e., III, 480; eş-Şirbînî, a.g.e., III, 343; es-Sâvî, a.g.e., V, 83; Alusî, a.g.e., XII, 140; Es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, II, 540

³⁰ es-Sülemî, a.g.e., II, 152; el-Beğâvî, a.g.e., III, 546; er-Razi, a.g.e., XXV, 206; Kurtûbî, a.g.e., XIV, 254; el-Hâzin, a.g.e., III, 480; es-Suyûtî, Abdurrahman Celâlüddîn, ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîri'l-Me'sûr, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1993, VI, 671; eş-Şirbînî, a.g.e., III, 343; es-Sâvî, a.g.e., V, 83; eş-Şevkânî, a.g.e., s. 1186; Alusî, a.g.e., XII, 140

³¹ es-Sanânî, Abdurrezzak b. Hemmâm, *Tefsîrû'l-Kurân*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, Tarihsiz, II, 125; Taberî, a.g.e., X, 340; İbn-i Atıyye, a.g.e., IV, 402; Kurtûbî, a.g.e., XIV, 254; Ebu Hayyân, a.g.e., VII, 243; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ'İsmâil, *Tefsîrû'l-Kur'ânü'l-Azîm*, Mektebet-ü Darü't-Türâs, Kahire, Tarihsiz, III, 522; es-Suyûtî, a.g.e., VI, 671; eş-Şevkânî, a.g.e., s. 1186

4. Adem (as)'ın halifesidir. İbni Kuteybe; Adem (as)'ın vefatı yaklaşınca, "Ey Rabbim! Benim halefim kim olacak?" diye Allah'a nida ettiğini, Allah'ın da, "Ey Adem! Bütün yaratıklara teklif et, kim yüklenirse o olsun" dediğini, onun da önce göklere, ardından sırası ile yere ve dağlara teklif ettiğini ama onların kabul etmeyip oğlu Kâbil'in kabul ettiğini rivayet etmiştir.³²

5. Adem (as)'ın oğlu Habil'dir. Süddî'ye göre, Allah Adem(as)'dan hac yapmasını isteyince, oğlu Habil'i emanet edebileceği bir şey aradı ve önce göklere, yere ve dağlara teklif etti ama onlardan hiç biri buna yanaşmayınca oğlu Kabil'e teklif etti. O da, "Git hacını yap, döndüğünde oğlunu istediğin şekilde bulacaksın" dedi ama sözünde durmayarak Habil'i öldürdü.³³

6. Atılmış Bir Taştır. İbni Mesud'dan; emanetin atılmış bir taş şeklinde olduğu, göklerden, dağlardan ve yerden onu yüklenmeleri istediği ama onların, "Biz buna güç yetiremeyiz" diyerek bundan kaçındıkları, Adem (as)'ın kendisine emredilmediği halde, taşı hareket ettirerek, "Eğer benden bunu taşımam istenseydi taşıyabilirdim" dediği, bunun üzerine ona; "yüklen" denildiği, onun da onu yüklenerek dizlerine kadar kaldırdığı, onun tekrar; "Eğer istenseydi daha fazla kaldırabilirdim" dediği ve sonunda boynuna kadar kaldırdığı ve bu aşamadan sonra "O senin ve zürriyetinin boynunda kıyamete kadar yük olarak kalacaktır" şeklinde rivayet edilmiştir.³⁴

İnsanların birbirlerinin yanına bırakmış oldukları şeyler ve insanın kendi azaları emanetin maddi boyutu içerisinde değerlendirilebilir. Ama emaneti, kadın, atılmış bir taş, Adem (as)'ın halifesi ve oğlu olduğu şeklinde tanımlayan rivayetler ise gerçekte uzaktan yakından ilgisi olmayan, hiçbir sağlam kaynağa dayanmayan, Kur'an'ın ruhuna ters ve israiliyat özelliği taşıyan rivayetlerdir.

B. Emanetin Manevi Boyutu

³² et-Taberî, a.g.e., X, 341, en-Nahhâs, a.g.e., V, 383; el-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, V, 383; Kurtûbî, a.g.e., XIV, 255

³³ et-Taberî, a.g.e., X, 341; Kurtûbî, a.g.e., XIV, 254; eş-Şevkânî, a.g.e., s.1186

³⁴ el-Beğâvî, a.g.e., III, 547; Kurtûbî, a.g.e., XIV, 257; eş-Şirbînî, a.g.e., III, 343; Bursevî, a.g.e., VII, 252; Alusî, a.g.e., XII, 142

Emanetin manevi boyutunu ise kendi içerisinde şu başlıklar altında toparlayabiliriz:

1. İman ve imanla ilgili hususlardır. Emanet; Allah'ın insandan yerine getirmesini istediği bir ahit olmasından dolayı iman,³⁵ kelime-i tevhid,³⁶ ferdiyet yolunda Allah'ı birlemek³⁷ve Allah'ın Rububiyetinin delillerini izhar eylemektir.³⁸

2. Din ve dinî hükümlerdir. Emanet; bizzat dinin kendisi,³⁹ dinin hududları⁴⁰, farzlar,⁴¹ Namaz, oruç, hac, zekât, doğru sözlülük gibi dinin hükümleri,⁴² gusül,⁴³ Kulun Allah'a karşı yapması gereken itaatlerin tamamı⁴⁴ve bunlardan birine hasretmeksizin dinin içerisinde var olan her türlü emir, yasak ve muamelelerdir.⁴⁵

³⁵ İbn-i Aşûr, a.g.e., XXII, 127

³⁶ er-Razi, a.g.e., XXV, 206; Alusî, a.g.e., XII, 140

³⁷ es-Sülemî, a.g.e., II, 151

³⁸ En-Nisâburî, Mahmud b. Ebu'l-Hasan, İcâzü'l-Beyân an Meâni'l-Kur'an, Daru'l-Garbi'l-İslamî, Beyrut, 1995, II, 676; eş-Şevkânî, a.g.e., s. 1186

³⁹ es-Suyûtî, a.g.e., VI, 671

⁴⁰ eş-Şirbînî, a.g.e., III, 343

⁴¹ İbn-i Abbas, Tefsîr-ü İbn-i Abbas (el-Müsemmâ: Sahîfet-ü Ali b.Ebî Talha an İbn-i Abbas fî Tefsîri'l-Kur'an'l-Kerîm), Eda Neşriyat, İstanbul, 1994, s. 407; es-Sanânî, a.g.e., II, 125, et-Taberî, a.g.e., X, 339; en-Nahhâs, a.g.e., V, 384; el-Beğâvî, a.g.e., III, 546; İbn-i Atıyye, a.g.e., IV, 402; el-Cevzî, Tezkiretü'l-Erib fî Tefsîri'l-Garîb, s. 304; el-Cevzî, Zâdû'l-Mesîr, VI, 427; er-Razi, a.g.e., XXV, 206; Kurtûbî, a.g.e., XIV, 25; el-Hâzin, a.g.e., III, 480; İbn-i Kesîr, a.g.e., III, 522; es-Suyûtî, a.g.e., VI, 668; eş-Şirbînî, a.g.e., III, 342; eş-Şevkânî, a.g.e., s. 1186; Alusî, a.g.e., XII, 139

⁴² es-Sanânî, a.g.e., II, 125; el-Beğâvî, a.g.e., III, 546; Kurtûbî, a.g.e., XIV, 254; el-Hâzin, a.g.e., III, 480; İbn-i Kesîr, a.g.e., III, 522; es-Suyûtî, a.g.e., VI, 671; eş-Şirbînî, a.g.e., III, 343

⁴³ el-Kelbî, a.g.e., II, 198; et-Taberî, a.g.e., X, 340; İbn-i Atıyye, a.g.e., IV, 402; Kurtûbî, a.g.e., XIV, 254; Ebu Hayyân, a.g.e., VII, 243; İbn-i Kesîr, a.g.e., III, 522; eş-Şevkânî, a.g.e., s.1186; Alusî, a.g.e., XII, 140

⁴⁴ et-Taberî, a.g.e., X, 340; en-Nahhâs, a.g.e., V, 384; Ez-Zemahşarî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, Tefsîr-ü'l-Keşşâf, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005, III, 547; Neseî, Abdullah b.Ahmed b. Muhammed, Tefsîr-ü'n-Neseî, Pamuk Yayınları, İstanbul, Tarihsiz, III, 315; Beydâvî, Nasuruddin Ebu Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, Envâr-ü't-Tenzîl ve Esrâr-ü't-Te'vîl, Dar-u Sâdr, Beyrut, 2001, II, 843; Ebu Hayyân, a.g.e., VII, 244; İbn-i Kesîr, a.g.e., III, 522; eş-Şirbînî, a.g.e., III, 343; Alusî, a.g.e., XII, 139; Ed-Dümeşkî, Muhyiddîn, İrâbu'l-Kur'an'l-Kerîm ve Beânühû, Daru'l-Yemâme, Beyrut, 2009, VI, 207

⁴⁵ el-Kelbî, a.g.e., II, 198; et-Taberî, a.g.e., X, 340; en-Nahhâs, a.g.e., V, 385;

3. Marifetullah ve feyzi ilâhîdir. Emanet; marifetullah,⁴⁶ ilahi aşk ve feyzi ilahîdir ki İnsan bunu vasıtasız olarak kabul edecek şekilde yaratılmıştır.⁴⁷

4.Ruhlar Âleminde verilen sözdür. İnsanın ruhlar âleminde iken, Allah'ın ruhlara hitaben "Ben sizin rabbiniz değilmiyim?" sorusuna verdiği "belâ" cevabıdır.⁴⁸

Ruhlar âleminden kasıt ruhların bulunduğu veya ruhlardan oluşan âlem demektir. Fakat buradaki ruhlar âleminden kastın ne olduğu konusunda karşımıza iki farklı görüş çıkmaktadır. Birilerine göre ruhlar âleminden maksat, bedenler yaratılmadan önce ruhların yaratılıp, içerisinde buldukları ve Allah'ın kendisinin rabliği konusunda onlardan söz aldığı âlem⁴⁹ olurken diğerlerine göre ise "*ruhlar alem*"inden maksat, ölümle birlikte bedenlerden ayrılan ruhların iyilik veya kötülüklerine göre bir araya gelerek oluşturmuş oldukları alemdir.⁵⁰ Çünkü insanın bedeni ruhundan önce yaratılmıştır.⁵¹

el-Beğâvî, a.g.e., III, 546; Kurtûbî, a.g.e., XIV, 253; el-Hâzin, a.g.e., III, 480; İbn-i Kesîr, a.g.e., III, 522; es- Suyûtî, a.g.e., VI, 668; eş-Şirbînî, a.g.e., III, 343;es-Sâvî, a.g.e., V, 83; Alusî, a.g.e., XII, 140; eş-Şengîfî, a.g.e., VI, 666; el-Merâğî, a.g.e.,XXII, 45; Vehba ez-Zuheylî, et-Tefsîrü'l-Vasît, Daru'l-Fikr el-Muâsıra, Beyrut, 2006, III, 2092; Es-Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsîr, II, 540; Es-Sâbûnî, Muhammed Ali, Tefsîr-ü Ayâtî'l-Ahkâm mine'l-Kur'an, Dersaâdet, İstanbul, Tarihsiz, s. 1228

⁴⁶ er-Razi, a.g.e., XXV, 207; Alusî, a.g.e., XII, 147

⁴⁷ Bursevî, a.g.e., VII, 252; Alusî, a.g.e., XII, 147

⁴⁸ Konevî, a.g.e., XV, 431

⁴⁹ es-Semerkindî, Ebu'l-Leys, Ebu'l-Leys es-Semerkindî Tefsirinin Tercümesi, Sezgin Neşriyat, İstanbul, 1983, I,552; Vehbi, Mehmed, Hülâsatü'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'an, Üç Dal Neşriyat, İstanbul, 1976, V, 1800; Hilmi, Hasan; Tahir, Muhammed,Tefsîrü Tıbyân, İstanbul, 1317, II, 89; Hasan Han, Sıddîk, Fethu'l- Beyân fi Makâsıdı'l- Kur'an, kahire, Tarihsiz, III, 455; Kaan, Mustafa Ertuğrul, İslam Mutasavvflarına Göre Ruh ve Ölüm Ötesi, İstanbul, 1954, s. 9; Uludağ, Süleyman,Tasavvuf Terimler Sözlüğü, Marifet Yayınları, İstanbul, 1999, s. 441; Işık, Şemsettin, İlk Ahit, İstanbul, 2003, s.115

⁵⁰ Çelik, Hüseyin, Kur'an'da Ruh, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004, s. 188

⁵¹ el-Cevziye, İbn Kayyım, Kitabu'r- Ruh, Daru'l-Hadîs, Mısır, 1989, s. 166; Erkenci, Hüseyin, Ruh Risalesi, (sadeleştiren; Mustafa TÜRKOĞLU), Elazığ, 2000, s. 23; Karabulut, Ali Rıza, Ruhlar Alemi İslamda Vasiyet ve Iskat Meselesi, İstanbul, 1984, s. 26

Bizde ruhlar âleminde maksadın ölümden sonra ruhların buluna-
cağı alem olduğu görüşünü kabul ettiğimizden dolayı, bu görüşe katıl-
mıyoruz.

5. İnsanın fıtratında olan şeylerdir. İnsanlara ilk yaratılış anlarında
verilen özelliklerdir. Her insanın fıtratında emaneti yerine getirme duyusu
vardır ama bu kişiden kişiye farklılık gösterir.⁵² Emaneti kabul edip
etmemek, yüz çevirip çevirmemek ise onların istidatlarına uygun olup
olmamasına bağlıdır. “Kabul etti” derken, istidadına uygun olduğu, “yüz
çevirdi” derken de istidadına uygun olmadığı kastedilmektedir.⁵³

6. Akıldır. Burada göklere, yerlere ve dağlara sunulan emanet akıl
olup,⁵⁴ insan onu yükledikten sonra “şöyle yap veya böyle yapma” şeklin-
deki emirler karşısında seçme hürriyetini elde etti.⁵⁵ Eğer bu akıl gökler,
dağlar, yıldızlar ve gezegenler gibi diğer varlıklara da verilmiş olsa idi
şuanda mevcut olan düzen ve ahenk bozulurdu.⁵⁶

8. Allah’ın halifesi ve vekili olmaktır. Emanet, Allah yeryüzünde
yaratacağını söylediği halifesi olup, bunu da varlıkların zahirdeki istidat-
larına ve yaratılıştaki kabiliyetlerine arz etti ve onların hepsinde bunu
yüklenmekten kaçındılar ama insan onu yükledi.⁵⁷

9. Niyettir. İnsan diliyle iman ettiğini söyleyip farzları yerine getir-
se de onun içerisindeki niyeti kimse bilmez. İnsanın içerisinde olan bu
niyet, Allah’ın kendisine yüklemiş olduğu emanettir. Dili ile ikrar etmiş
oldukları imanlarını kalpleri ile de doğrulayanlar emanetin gereğini ye-
rine getirmiş olurlarken, söylediklerini kalpleri ile doğrulamayanlar,
özleri ile özleri uyuşmayanlar emanete ihanet etmiş olmaktadır.⁵⁸

⁵² Konevi, a.g.e., XV, 430; İbn-i Aşûr, a.g.e. XXII, 12

⁵³ Beydâvî, a.g.e., II, 843; Konevî, a.g.e., XV, 434; Alusî, a.g.e., XII, 143

⁵⁴ İsfahânî, a.g.e. s.25; Beydâvî, a.g.e., II, 843; Bursevî, a.g.e., VII, 250; Konevî, a.g.e., XV, 434;
İbn-i Aşûr, a.g.e., XXII, 129; Toksan, Ali, Emanet, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet
Vakfı, İstanbul, 1995, II, 80; Küçükkeçe, Hüseyin, İslam’ın Temel Kavramları, Beyan Ya-
yınları, İstanbul, 2000, s. 164

⁵⁵ Eş-Şa’râvî, Muhammed Mütevellî, el-Fetâvâ’l-Kebîr, el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut,
2007, s. 17

⁵⁶ Alusî, a.g.e., XII, 143; İbn-i Aşûr, a.g.e., XXII, 127

⁵⁷ El-Geylânî, a.g.e., IV, 106; İbn-i Aşûr, a.g.e., XXII, 126

⁵⁸ İbn-i Manzur, a.g.e., XIII, 24

Ayeti incelediğimiz zaman, insana verilen emanetin, ona sorumluluk yükleyen, onu diğer varlıklar karşısında sorumlu kılan bir şey olduğunu anlamaktayız. Bu da diğer bütün emanetleri kapsayıcı nitelikte olan *akıldır*. Allah, insanı emir ve yasakları ile mükellef kılmak, onu kendisinin yeryüzünde vekili yapıp hilafet görevi ile görevlendirmek için ona akıl vermiştir. “Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arzettik” derken; “Onların istidatlarını, fitratlarını bu işi yüklenecek şekilde yaratmadık” demektir. “insan onu yükledi” derken de insanı bu istidat üzerine yarattık ve onu akıl sahibi varlık kıldık demektir.

III. YÜZÇEVİRMEYEN MAKSAT

Gökler, yer ve dağlara emanet arz edildikten sonra, فابین ان یحملها و اشفقن منها “(Onlar) bunu yüklenmekten kaçındılar ve on(un getireceği sorumluluk)tan korktular” buyrulurak onların bundan kaçındıklarından haber verilmektedir. Onların yüzçevirmelerinden maksadın ne olduğu ile ilgili olarak da şu hususları zikredebiliriz:

1. İstidatlarına uygun olmadığı anlamındadır: Göklerin, yerlerin ve dağların yüz çevirmesinden maksat; onların istidatları, teklifleri kabulleme, emirleri yerine getirme ve yasaklardan kaçınmaya uygun değildir.⁵⁹

2. Mecazî bir ifade vardır: “Katıra yük vurdum ama o bundan yüz çevirdi yani taşımadı veya taşıyamadı” ifadesinde olduğu gibi burada mecazi bir ifade vardır. Eğer dağların iradesi olup konuşabilseler ve onlara bu emanet sunulsaydı, o güçlerine rağmen bunu kaldıramazlardı demektir.⁶⁰ Yani burada mecazî bir durum vardır.

3. Kabullenmeme ve kaçınma vardır: “İster isteyerek gelin isterse-
niz de zorla gelin.”⁶¹ emrine karşı onlar طائعين اتینا “İsteyerek geldik” diyerek istenilen şeye icabet etmişlerken, Ahzâb suresinde ise muhayyer bırakıldıkları şeyi kabullenmeyip, ondan kaçınmaları vardır.⁶²

⁵⁹ el-Merâğî, a.g.e. XXII, 46

⁶⁰ İbn-i Atıyye, a.g.e. IV, 403; Beydâvî, a.g.e. II, 843; Konevî, a.g.e. XV, 430; Alusî, a.g.e. XII, 139; Es-Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsîr ,II, 540; Ed-Dımeşkî, a.g.e. VI, 207

⁶¹ Fussilet (41):11

⁶² Es-Seâlebî a.g.e. IV, 361

4. Kendini küçük görerek kaçınma vardır: Buradaki yüz çevirme İblis'in kibir ve gururundan kaynaklanan ve farz olan secdeden yüz çevirmesi gibi bir yüz çevirme değildir. Burada zorunlu olmayan ve ihtiyari olan bir arz (teklif) karşısında, Allah'ın emirlerini yerine getirememesi endişesinden kaynaklı ve kendi zafiyetini de göz önünde bulundurarak bir kaçınma vardır.⁶³

5. Kalple ve nefisle yüklenme: Emanet yaratıklara ve cansız varlıklara arz edildiği zaman onlar emanetin nefislerle yüklenilebileceğini zannettiklerinden dolayı onu ağır bulup kaçındılar. İnsana ise emaneti yüklenmenin nefisle değil de kalple olacağı gösterildiğinden ve kalbinin de nazargahı ilahi olmasından dolayı o yüklendi.⁶⁴

6. Âdem'e lezzetli geldiği için yüklendi: Denildi ki; Adem'e arz edilince o ona çok lezzetli geldi ve bu lezzetinden dolayı ne olduğuna bakmaksızın onu yüklendi.⁶⁵

"Ondan yüz çevirdiler" ifadesinden maksat; biz gökleri, yerleri ve dağları ihtişamlı ve kuvvetli yapılarına rağmen teklifleri kabul edecek emirleri yerine getirecek ve yasaklardan kaçınabilecek istidat ile yaratmazken, insanı zayıf yaratılışı ve yapısına rağmen bunları kabul edecek şekilde yarattık demektir. Yani onun istidadı bu emaneti yüklenmeye elverişli demektir.

IV. İNSANIN YÜKLENMESİ

وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانَ "İnsan onu yükledi" den maksadın ne olduğu ile ilgili olarak da şu görüşleri zikredebiliriz:

1. Emanetin gereklerini yerine getirmeye söz verdi: İnsan onun gereklerini yerine getireceği konusunda söz vererek emaneti yüklenmiş ama kâfir ve münafıklar vermiş oldukları bu söze sadık kalmayarak emanete ihanet etmişlerdir.⁶⁶

⁶³ en-Nahhâs, a.g.e. V, 383; es-Sülemî, a.g.e., II, 152; er-Razi, a.g.e., XXV, 207; Kurtûbî, a.g.e. XIV, 255; Ebu Hayyân, a.g.e. VII, 244; es-Suyûtî, a.g.e. VI, 668; Konevî, a.g.e. XV, 432; es-Sâvî, a.g.e. V, 83

⁶⁴ es-Sülemî, a.g.e. II, 153

⁶⁵ es-Sülemî, a.g.e. II, 152-153

⁶⁶ İbn-i Atıyye, a.g.e. IV, 402

2. Emanetin yüceliği ve onun gereklerinin yerine getirilmesinin zorunluluğu içindir: Önceki ayetlerde müminlerin peygambere eziyet etmemeleri ve Allah'ın emirlerine karşı gelmemeleri zikredildikten sonra "biz emaneti arz ettik" ve "insan onu yükledi" buyurulması insanın yüklenmiş olduğu teklifin büyüklüğünü, yüceliğini belirtmek ve onun gereklerinin yerine getirilmesinin zorunluluğu anlatmak içindir⁶⁷

3. Yüklenmeden maksat ona ihanet edip, günaha girmek kastedilmiştir: "Emaneti yükledi" ifadesi, "yüklediği emanetin gereklerini yerine getirmede, ona ihanet etti"den kinayedir.⁶⁸ "Filan emaneti yükledi" derken, "borç yükledi" demek gibi olup, o kişinin emaneti yerine getirmedeği anlamı çıkar.⁶⁹

Diğer varlıklar için "yüklenmekten kaçındılar" derken ona ihanet etmedikleri ve Allah'a itaat edip, O'na isyan etmeyerek emanetin gereklerini yerine getirdikleri ifade edilmek istenmiştir.⁷⁰

4. İnsanın ücret aldığı kastedilmiştir : "İnsan onu yükledi" derken o, bu yüklenmeden dolayı bir ücret hak etmiştir demektir. Emanete riayetin ücreti ise buna dâhil değildir. Eğer emanete riayet ederse riayet etmenin ücretini ayrı alacaktır.⁷¹

5. İnsan İstidadının Gereğini Yerine Getirmiştir : Allah, insanın istidadını bu emaneti kabul edebilecek şekilde yaratmış ve burada da "emaneti yükledi" derken bu istidadının gereğini yerine getirmiş ve ona uygun hareket etmiştir demektir.⁷²

İnsan yaratılış itibari ile bir takım görev ve sorumlulukları kabul edebilecek bir fıtrat ile yaratılmış olduğundan bahsetmiştik. Yine insanın emaneti yüklenmesinden, onun fıtratında kendisine yapılan teklifleri kabul edip etmeme özelliğinin de var olduğunu anlamaktayız. Burada da

⁶⁷ Ebu Hayyân, a.g.e. VII, 243; Alusî, a.g.e. XII, 141

⁶⁸ - en-Nahhâs, a.g.e. V, 387; el-Begâvî, a.g.e. III, 547; Bursevî, a.g.e. VII, 254

⁶⁹- el-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, VI, 429; Neseffî, a.g.e. III, 315; el-Hâzin, a.g.e. III, 481; Bursevî, a.g.e. VII, 254; Konevî, a.g.e. XV, 430

⁷⁰- el-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr fi Ilmı't-Tefsîr, VI, 429; el-Hâzin, a.g.e. III, 481

⁷¹ er-Razi, a.g.e., XXV, 209

⁷²- el-Merâğî, a.g.e. XXII, 46; Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, El-Ammâdî, Tefsîr'ü Ebîs'-Suûd (İrşâdü'l-Aklî's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'anı'l-Kerîm, Daru İhyau't-Turâsı'l- Beyrut, 1990, Arabiyye, VII, 118; Konevî, a.g.e. XV, 434; Alusî, a.g.e. XII, 139

insanın o fıtratına uygun şekilde hareket ettiğinden bahsedilmektedir. Ayetin devamına bakıldığı sanki emaneti yüklenen insanın kınandığı gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Oysaki insanın burada emaneti yüklemesi insan için olumsuz bir durum değil aksine olumlu bir gelişmedir. Çünkü bu emaneti yüklenmesi ile yaratılış bakımından mükemmel seviyeye çıkmakta, Allah'ın övgüsüne mazhar olup, O'nun halifesi olma vasfına ulaşmaktadır. Zalimlikle nitelendirilen kimseler emanetin gereklerini yerine getirmeyen kimselerdir.

V. İNSANDAN MAKSAT NEDİR

Buradaki emaneti yüklenen insandan maksadın ne olduğu konusunda da karşımıza dört değişik görüş çıkmaktadır:

1. Adem (as) dır: Aralarında İbni Abbas'ın da bulunduğu cumhura göre buradaki insandan maksat bizzat Hz. Adem (as)'ın kendisidir.⁷³

2. Adem (as)'ın oğlu Kabil'dir: İbn Mesud'a dayandırılan bir rivayete göre Adem (as) Allah'tan gelen bir emir üzere hac yapmak için Kabe'ye gitmiş, giderken de oğlu Habil'i Kabil'e emanet etmiş ve o gittikten sonrada Kabil Habil'i öldürmüştü.⁷⁴

3. Kâfir ve münafıklardır: Buradaki insandan maksat kâfir ve münafıklardır.⁷⁵

4. Bütün insanlardır: Buradaki insandan maksat insan nevidir ve bu teklif Allah'ın âlemi yaratmasının başında, hakikatini bizim bilmediğimiz şekilde olmuştur. Ayetin zahirine bakıldığı zaman buradaki muraadin Adem, olduğu gibi olsa da, "O zalim ve cahildi" ifadesinden insan nevi olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁶

⁷³ - el-Kelbî, a.g.e. II, 198, Ebu Zemenîn , a.g.e. III, 415; es-Sülemî, a.g.e. II, 152; el-Beğâvî, , a.g.e. III, 546; el-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, VI, 429; El-Hâzin, a.g.e. III, 480; Ebu Hayyân, a.g.e. VII, 244; es-Seâlebî, a.g.e. IV, 361; es- Suyûtî, a.g.e. VI, 669; eş-Şirbînî, a.g.e. III, 343; eş-Şevkânî, a.g.e. 1186; Alusî, a.g.e. XII, 141; Vehba ez-Zuheylî, a.g.e. III, 2093

⁷⁴ el-Kelbî, a.g.e. II, 199; İbn Atıyye, a.g.e., a.g.e. IV, 402; el-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr fi Ilmı't-Tefsîr, VI, 429; Kurtûbî, a.g.e. XIV, 258; Ebu Hayyân, a.g.e. VII, 244

⁷⁵ el-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, VI, 429; Kurtûbî, a.g.e. XIV, 255; Ebu Hayyân, a.g.e. VII, 244

⁷⁶ İbn-i Atıyye, a.g.e. IV, 402; el-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, VI, 429; Kurtûbî, a.g.e. XIV, 258; Seâlebî, a.g.e. IV, 361; Bursevî, a.g.e., a.g.e. VII, 250; Alusî, a.g.e., a.g.e. XII, 139; eş-Şengîfî, a.g.e., a.g.e. VI, 667; İbn-i Aşûr, a.g.e. XXII, 125; es-Sâbûnî, Tefsîrû Ayâtî'l-Ahkâm mine'l-Kur'an, s.1228

Yukarıdaki görüşleri bir arada değerlendirdiğimizde, insandan maksadın Hz. Adem ve diğer insanlar olduğu görüşünün dışındaki görüşlerin doğru olmaktan son derece uzak görüşlerdir. Ama biz buradaki insandan kastın Hz. Âdem olduğu görüşüdeyiz. Çünkü buradaki emanetten kastın *akıl* olduğunu ve onun yaratılış aşamalarından en sonuncusu olduğunu zikretmiştik. Toprak, çamur, kurutulmuş çamur ve ruh üflenmesi ile devam eden yaratılış süreci emaneti yüklenmekle de kemale ulaşmıştı. Yine Adem (as)'ın bu emaneti yüklendikten sonra cennetteki yasak ağaca yaklaşıp ondan yemeleri ve cennetten çıkarılmış olması da bu görüşümüzü desteklemektedir.

Hz. Adem'in ilk insan olup, onun kendi cinsinden eşinin ve onlardan da insan neslinin yaratılarak devam etmiş olması hitabın bütün insanlar için umum olmasını gerekli kılmaktadır. Yani "zikirül cüz iradetül kül" kabilinden, Allah Hz. Adem (as)'dan bahsederek bütün insan nevini kastetmiştir.

VI. EMANETİ YÜKLENDİKTEN SONRA İNSANIN HALİ

Adem (as)'ın emaneti kabul ettikten sonra fazla bir zaman geçmeden yasak meyveyi yediği ve cennetten çıkarıldığı zikredilmektedir. Emaneti yüklenmesi ile cennetten çıkarılması arasında geçen sürenin bir gündenden az,⁷⁷ iki saat kadar,⁷⁸ sabahtan ikindiye kadar,⁷⁹ öğle ile ikindi arası kadar,⁸⁰ ikindiden geceye kadar,⁸¹ öğleden geceye kadar⁸² olduğu rivayet edilmektedir.

Adem (as)'ın yasak meyveyi yedikten sonra geçen sürenin ne kadar olduğu konusunda ortak bir görüş olmasa da cennetten çıkartıldığı konusunda fikir birliği vardır.

VII. İNSANIN ZALİM OLMASINDAN MAKSAT

Emaneti yüklendikten sonra insanın halini anlatırken *إنه كان ظلوما جهولا* "Şüphesiz o (insan) çok zalim, çok cahildir." Buyrulurken onu zalim ve

⁷⁷ İbn-i Atıyye, a.g.e. IV, 402; es-Seâlebî, a.g.e. IV, 361

⁷⁸ en-Nahhâs, a.g.e. V, 384

⁷⁹ İbn-i Atıyye, a.g.e. IV, 402; Kurtûbî, a.g.e. XIV, 254

⁸⁰ el-Beğâvî, a.g.e. III, 547; Kurtûbî, a.g.e. XIV, 254; El-Hâzin, a.g.e. III, 480; es-Suyûtî, a.g.e. VI, 669; eş-Şirbînî, a.g.e. III, 343; Alusî, a.g.e. XII, 142

⁸¹ İbn Kesîr, a.g.e. III, 522

⁸² es-Suyûtî, a.g.e. VI, 670

cahil olarak nitelendirmiştir. Acaba burada zalimlikten kasıt nedir? Neden insan zalim olmuştur? İnsan diğer varlıkların yüklenmediği bir şeyi yüklenmekle Allah'ın övgüsüne mazhar olası gerekirken neden zalim ve cahil olarak nitelendirildi?

İnsanın zalim olmasından maksadın ne olduğu ile ilgili şu görüşlere rastlamaktayız:

1. Allah'ın emrine karşı geldiği için zalim olmuştur: İnsan Allah'ın kendisinden yerine getirmesini istemiş olduğu emirlerine muhalefet edip, onları yerine getirmediğinden dolayı zalim olarak nitelendirilmiştir. İbni Abbas, Dahhâk ve Kelbî'nin de görüşü budur.⁸³

2. Yaptığı işin neticesini bilmediği için nefesine zulmetmiştir: İnsan, yapacağı işi ve akıbetinde kendisine ne tür cezaların geleceğini bilmeden böyle bir işe soyunmakla kendi nefesine zulmetmiş oldu.⁸⁴

3. Emanetin gereğini yerine getirmediği için zalim olmuştur: Burada kendilerine emanet arzedilen, insanın dışındaki diğer varlıklar tabiatları gereği Allah'ın emrine boyun eğdiler ve "İsteyerek geldik" dediler. İnsan ise, halinin ve aklî kemalinin bu sorumluluğu yüklenmeye uygun olmasına rağmen, Allah'ın emrine boyun eğmedi ve emaneti yerine getirmediğinden dolayı da zalimlikle vafedildi.⁸⁵

4. Ağır bir yükü yüklendiği için zalim olmuştur: İbni Ata: İnsan göklerin ve dağların yüklenmekten kaçındıkları şeyleri kendisi yüklediğinden dolayı kendi nefesine zulmetmiştir.⁸⁶

5. Zalimlik ve cehalet insanın fıtratında olduğu için zalim denmiştir: "İnatçı at, asi hayvan, temiz su" denildiği zaman onların fıtratlarında

⁸³ - es-Sülemî, a.g.e., II, 151; el-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, VI, 429; er-Razi, a.g.e., XXV, 207; eş-Şirbînî, a.g.e., III, 343; eş-Şengîfî a.g.e. VI, 667; İbn Aşûr, a.g.e. XXII, 130

⁸⁴ - el-Kelbî, a.g.e. II, 198; et-Taberî, a.g.e. X, 339; en-Nahhâs, a.g.e. V, 384; İbn-i Atıyye, a.g.e. IV, 402; el-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr fi İlmu't-Tefsîr, VI, 429; er-Razi, Tefsîrü'l-Fahri'r-Râzî, XXV, 207; Kurtûbî, a.g.e. XIV, 257; Beydâvî, a.g.e. II, 843; el-Hâzin, a.g.e. III, 480; es-Suyûtî, a.g.e. VI, 669; Bursevî, a.g.e. VII, 255; Alusî, a.g.e. XII, 147; eş-Şengîfî, a.g.e. VI, 667

⁸⁵ es-Sülemî, a.g.e. II, 152; Nesefî, a.g.e. III, 316; Kurtûbî, a.g.e. XIV, 255; Zemahşerî, a.g.e. III, 547; Beydâvî, a.g.e. II, 843; El-Geylânî, a.g.e. IV, 108; Seâlebî, a.g.e. IV, 361; Bursevî, a.g.e. VII, 254; Konevî, a.g.e. XV, 431; es-Sâvî, a.g.e. V, 83; Alusî, a.g.e. XII, 147; Vehbe ez-Zuheylî, a.g.e. III, 2092

⁸⁶ es-Sülemî, a.g.e. II, 152; Kurtûbî, a.g.e. XIV, 255; Alusî, a.g.e. XII, 147

olan özellikleri kast edildiği gibi burada da zulüm ve cehalet insanın fitratında olduğu için ona zalim ve cahil denmiştir. İnsana emanet yük-
lendikten sonra bir kısmı “İman edip imanlarına zulmü karıştırmayan kimse-
ler”⁸⁷ ayetinde olduğu gibi zulmü terk ettiler, diğerleri de, Allah’ın Adem
(as) hakkında “Allah Adem’e isimleri öğretti”⁸⁸ buyurduğu gibi cehaleti terk
ettiler.⁸⁹

6.Fıtratın gereğini yerine getirmediği için zalimdir: İnsan selim fit-
ratının ve ruhtar âleminde verdiği sözün gereğini yerine getirmemişinden
dolayı zalim olarak nitelendirilmiştir.⁹⁰

7.Öfke ve şehvet kuvveti ona galip geldiği için zalimdir: İnsanın
yapmış olduğu fiillerin sonucunu bilmemesi, öfke ve şehvet kuvvetinin
ona gaip gelmesinden dolayı zalimdir.⁹¹

İnsanın zalim olması ile ilgili çok çeşitli görüşler zikredilmiş olsa
da, buradaki zalimlikten kastın ne olduğunu A’raf suresi 189. Ve 190.
Ayetleri ışığında açıklamaya çalışalım. Çünkü Ahzab de bu durma ben-
zer bir durum vardır.

“ Sizi tek bir nefisten (Âdem’den) yaratan, (gönlü) onunla huzur
bulsun diye eşini de (onun özünden/cinsi)nden var eden O’dur. (Âdem)
eşi (Havva) ile birleşince o hafif bir yük yüklendi (hamile kaldı), bir
müddet bununla geçti. (Gebeliği) ağırlaşınca ikisi de, Rableri olan Al-
lah’a: “Eğer bize düzgün/kusursuz bir çocuk verirsen andolsun ki, mut-
laka şükredenlerden olacağız.” Diye dua ettiler. Fakat (Allah) onlara bir
düzgün (çocuk) verince, kendilerine verdiği (çocuk hakkı)nda O’na or-
taklar koşmaya başladılar. Allah ise onların ortak koştuğu şeylerden yü-
cedir”⁹²

İlk ayet de Âdem (as) ve onun eşi Havva’nın yaratılması ve onların
Allah’tan bir çocuk istemeleri zikredilirken, ikinci ayetinde ise Allah’ın
kendilerine çocuk verdikten sonra kendilerine verilen bu çocuk hakkında

⁸⁷ En’âm (6):82

⁸⁸ Bakara (2): 31

⁸⁹ er-Razi, a.g.e. XXV, 207;Bursevî, a.g.e. VII, 253

⁹⁰ -Bursevî, a.g.e., a.g.e. VII, 253

⁹¹ -el-Merâğî, a.g.e. XXII, 46; Beydâvî, a.g.e. II, 843; Alusî, a.g.e. XII, 143

⁹² A’râf (7): 189-190

Allah'a ortak koşan kimselerden bahsedilmektedir. Görüntü de her iki ayetteki kimselerin Âdem (as) ile eşi Havva olduğu gibi anlaşılabilir da hakikatte öyle değildir. İlk ayette bahse konu olanlar Hz. Âdem ile eşi olurken ikinci ayette bahsedilenler, Adem (as)'ın zürriyetinden gelip, Allah'ın kendilerine verdiği çocuk hakkında O'na ortak koşan kimselerdir.⁹³

Ahzab suresi 72. ve 73. ayetlerinde de bu duruma benzer bir durum vardır. Allah burada emaneti yüklenen insanla zalim olan insanın farklı olduğunu belirtmektedir. Emaneti yüklenen insan Âdem (as) olmakla birlikte, onun sulbünden gelen her insan buna dahildir. Daha öncede ifade ettiğimiz gibi burada insanın emaneti yüklenmesi olumsuz bir durum olmayıp, Allah'ın takdirini kazandıran ve onu hilafet makamına yükselten bir durumdur. Zalim ve cahil olarak insan ise ondan sonra gelen ve kıyamete kadar da gelecek olan ve aklını ilahi irade doğrultusunda kullanmayan kimselerdir.

VIII. MÜŞRİKLERE VE MÜNAFIKLARA ZULMETMEK VE MÜMİNLERİN TÖVBESİNİ KABUL ETMEK

"ليعذب" deki "ل"ın; emaneti yüklenmenin neticesinde azap geldiğinden dolayı "*Ta'lîl Lamı*"⁹⁴, insanın bu emaneti kendisine azap edilmesi için yüklenmediği ama yüklendikten sonra işin değişmesinden dolayı "*Lamu'l-Akıbet*"⁹⁵ olup *sayruret* (olma, dönüşme, çevrilme, sonuçlanma) bildirdiği⁹⁶söylenmiştir. Ayetlerin bütünlüğü içerisinde bakıldığında zaman "*Lamu'l-Akıbet*" olması daha doğrudur.

Çünkü; Allah, münafığın nifakını ve müşrikin şirkini ortaya çıkarmak ve onlardan verdikleri sözün gereğini yerine getirmeyen ve emaneti de istenilen doğrultuda kullanmayanlara azap etmek ve mümin-

⁹³es-Sanânî, a.g.e. s. 245; Taberî, a.g.e., VI, 147;Ebû Zemenîn, a.g.e. II, 159, Beğâvî, a.g.e. II, 221, İbn-i Atiyye, a.g.e. II, 488; el-Cevzî, *Zadu'l-Mesîr*,III, 303; Kurtûbî, a.g.e. VII, 339;İbn-i Kesîr, a.g.e. II, 275

⁹⁴Zemahşerî, a.g.e. III, 547; Kurtûbî, a.g.e. XIV, 258; İbn Kesîr, a.g.e. III, 522; eş-Şengîti, a.g.e. VI, 667; ed-Dimeşkî, a.g.e. VI, 207

⁹⁵İbn Atiyye, a.g.e. IV, 402; es- Seâlebî, a.g.e. IV, 362; Konevî, a.g.e. XV, 435; Alusî, a.g.e. XII, 139; Vehbe ez-Zuheylî, a.g.e. III, 2093

⁹⁶el-Kelbî, a.g.e. II, 199; Ebu Hayyân, a.g.e. VII, 244; es-Seâlebî, a.g.e. IV, 362; el-Halebî, a.g.e. IX, 146

lerde emanetin gereklerini yerine getirmelerinden dolayı merhamet etmek için emaneti arz etmiştir.⁹⁷

SONUÇ

Ahzâb suresi 72. ve 73. ayetlerinde; insanın yüklenmiş olduğu emanetten ve onun gereklerini yerine getiren ve getirmeyenlerin hallerinden bahsedilmektedir. Allah, aralarında insanın da bulunduğu sayısını bilemeyeceğimiz kadar varlıklar yarattığını ve her varlığa da kendilerine özel, adına "fıtrat" dediğimiz bir takım kabiliyet ve istidatlar verdiğini haber vermektedir. Bu varlıklar içerisinde insanı daha özellikli kılmıştır. Diğer varlıkların istidatları bu işe uygun olmamasından dolayı, Allah emaneti insana teklif etmiş ve o da kendi isteği doğrultusunda bunu yüklenmiştir.

Buradaki emanetin ne olduğu konusunda çok değişik görüşler zikredilmiş olsa da en doğru olanı *akıl* olanıdır. Çünkü insan akıl sahibi bir varlık olmasından sonra Allah'ın emir ve yasaklarına muhatap olmuş, O'nun halifeliği makamına yükselmiş ve yeryüzündeki düzen ve asayışı sağlamakla görevlendirilmiştir.

Ayetin zahiri ifadesine bakıldığı zaman insanın emaneti yüklenmesi ile zalim olması arasında bir bağ kurulur gibi olmuş olsa da, buradaki emaneti yüklenme olayı insan için olumsuz bir durum değil olumlu bir gelişmedir. İnsan bu emaneti yüklenmeden önce diğer varlıklar gibi sıradan bir varlık olurken yüklenmeden sonra diğer varlıkların emrine sunulduğu, yeryüzünde Allah adına hükmedecek makama yükseldiğini görmekteyiz. Emaneti yüklenmekle zalim olan insan ise emanetin gereğini yerine getirmeyen insandır.

İnsanın emaneti yüklenmesi, onun yaratılış aşamalarından olan en sonuncu aşamadır. Toprak, çamur, kurutulmuş çamur ve ruh üflenmesi ile devam eden yaratılış süreci emaneti yüklenmekle kemal bir şekilde son bulmuştur. Ruh üflenme aşamasından sonra insan varlıklar arasında yerini almakla birlikte, Allah'ın halifesi olma vasfına erememiştir. Emaneti yüklendikten sonra, yani kendisine akıl verildikten sonra, "Biz insanı

⁹⁷ - Ebu Zemenîn , a.g.e. III, 415; el-Beğâvî, a.g.e. III, 547; el-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, VI, 430;

en mükemmel şekilde yarattık” hitabına mazhar olmuş, Allah’ın halifesi olma vasfına nail olmuş ve yaratılış süreci tamamlanmıştır.